

GRAĐEVINSKA CJELINA GRADSKA DŽAMIJA SA HAREMOM U VELIKOJ KLADUŠI

Lokacija

Gradska džamija nalazi se u centralnom dijelu Velike Kladuše, na Trgu Ahmeta Mržljaka, na raskrsnici Ulice I. Nanića i Ulice 7. augusta, k.o. Velika Kladuša, k.č. br. 1618/1, opština Velika Kladuša, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Istorijski podaci

Najstariji pisani spomenici o Velikoj Kladuši potiču iz XII vijeka. Po dosad poznatim istorijskim izvorima, prvi put naziv Kladuša pominje se 30. oktobra 1280. godine i to pod imenom Cladosa. To je vrijeme kada cijeli kraj pripada knezovima Blagajskim, Babonjićima. Međutim, u toku 1314. godine, u ovoj velikoj porodici dolazi do diobe i te godine Kladuša pripada knezu Radoslavu Blagajskom. Razvoj grada u srednjem vijeku direktno je bio povezan sa sajmištem, koje je bilo smješteno u Maljevcu, odakle je kasnije prebačeno pod Kladuški grad. Zanimljiva su narodna predanja o postanku i imenima okolnih mjesta velikokladuške opštine i po kojima za Kladušu kažu da je dobila ime po svom prvom gospodaru izvjesnom Kladaru. Ostaci srednjovjekovnih gradova iz 1450. godine svjedoče i danas o Podvizdu, što ga sagradi neka gospodarica Marija Zvijezda; o Vrnograču, što ga ozida kneginjica Vrana, najmlađa kćerka bogataša Dobriše, te o Todorovu, koje od 1560. godine preta da postoji kao Novigrad, kada dobi ime Todor Grad, a onda Todorovo, kako se i danas zove. Prema podacima iz istorijskih spisa Arhiva Hrvatske, grad je bio utvrđen još u XV vijeku, a razlog tome su česti turski upadi u ove krajeve. Konačno 1633. godine Turci osvajaju Kladušu i ostaju sve do pada grada pod austrougarsku vlast. U tom periodu istorije grada dolazi do intenzivnijeg naseljavanja stanovništva, što vlasti obilno pomažu. U noći između 19. i 20. februara 1878. godine Velika Kladuša potpada pod austrougarsku upravu. Veliki priliv stanovništva u naselje prouzrokovao je potrebu za izgradnjom dodatnih sadržaja – trgovina, zanatskih radionica, stambenih objekata kao i intenziviranje izgradnje vjerskih objekata, najčešće džamija. Za vrijeme austrougarske uprave podignute su dvije džamije i predstavljaju, ustvari, dva najmarkantnija objekta podignuta u to vrijeme. Gradska džamija je podignuta prva i to 27. septembra 1901. godine. Čin otvorenja predstavljao je do tada najveće slavlje u ovom kraju. Nakon svečanosti održane su konjske, pješačke i koturaške trke, a svu sliku okitiše lijepe narodne igre (ef. Hilić, str. 19.). O ovom događaju nakon nekoliko mjeseci zakašnjenja piše i časopis «Nada» u članku u kome je opisan sam čin otvaranja džamije kao i spisak gostiju svečanosti. Aleksandar Ravlić u knjizi «Velika Kladuša kroz stoljeća», na stranama 162. i 176. navodi: «Džamija je sagrađena na jednom od najljepših mjesta u Kladuši, sred šetališta, od samog tesanca. Iznutra je veoma ukusno okićena arabeskama i surama. Sagrađena je pak prinosima krajišnika, a zauzimanjem bihaćkog okružnika i cazinskog predstojnika. Diže se pred Kladuškim gradom, a sučelice njojzi preko potoka Grabarske strši historijski hrvatski Cetin». Prema kazivanjima stanovnika navodi se podatak da su tri godine specijalni majstori iz Primorja tesali kamen za ovu džamiju. Munara je podignuta od kamena kroz koji je provučeno gvožđe debljine 20 mm. Prilikom zidanja kamen je zalivan olovom i zato ova džamija ima jednu od najčvršćih munara (ef. Hilić, str. 22.).

U ime austrougarske uprave u ovim krajevima, izgradnju je pomogao kotorski predstojnik Bahtija - Atif Omar Bahtijarević o čemu svjedoči natpis na turskom jeziku:

«U ovaj kraj prispjeo je jedan sretnik (Bahtijar),

A kojeg su svi mještani zavoljeli.

Taj Bahtijar je podigao ovu časnu džamiju,

Pa neka mu je stanište u raju, a drug jari-gar

(Ebu Bekir) Godina 1319.» (1901.)

2. Opis spomenika

Gradska džamija u Velikoj Kladuši pripada tipu džamija pokrivenim četvorostrešnim krovom, sa otvorenim sofama pod zasebnim jednostrešnim krovom, i sa kamenom munarom. Džamija ima izduženu osnovu u pravcu sjeverozapad-jugoistok. Oko džamije se nalazi harem, a uz jugozapadni zid objekta prizidana je kamena munara. Taj tip džamija je bio vrlo zastupljen u prvo vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, kada su i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine nastajali, po obliku, koncepciji prostora kao i po izboru materijala objekti sličnih karakteristika. Neke sličnosti sa kladuškom džamijom vidljive su na primjeru Čaršijske džamije u Tuzli, gdje je upotrijebljen istovjetan građevinski materijal kod izgradnje zidova, kao i slična četvorostrešna krovna konstrukcija sa pokrivačem od biber-crijepa.

Svojim položajem i izgledom ova džamija bitno definiše prostor glavnog trga Velike Kladuše i predstavlja značajan volumen u strukturi naselja.

Objekat Čaršijske džamije u osnovi je pravougaonog oblika i ima dimenzije 16,25 x 9,30 m, uključujući prostor sofa. Bez sofa dužina objekta iznosi 14,20 m, dok širina sofa u enterijeru iznosi 1,90 m. Krov sofa je odvojen od krova kojim je pokriven centralni dio objekta i oslanja se na šest drvenih stubova, od kojih su četiri s prednje strane, dimenzija 16/16 cm. Stubovi su međusobno povezani lukovima. Prostor između stubova bio je zatvoren mušepcima.

Munara je u osnovi osmougaona i u cjelini je izgrađena od klesanih blokova kamena krečnjaka, međusobno povezanih klamfama od gvožđa, zalivenih olovom. Horizontalne i vertikalne spojnice su jako naglašene, što je rezultat upotrebe cementa prilikom jedne od mnogih intervencija na objektu. Širine strana munare iznose 1,15 m, mjereno na visini od 50 cm od kote terena. Dio munare od kote terena pa do nivoa ispod šerefse se postepeno sužava i završava profilisanim vijencem. Kaca munare se takođe završava vijencem, koji je veći i složeniji od vijenca ispod šerefse. Munara je pokrivena šatorastim limenim krovom na čijem vrhu se nalazi alem sa tri jabuke i sa japrakom na vrhu. Konstruktivni zidovi Gradske džamije u Velikoj Kladuši urađeni su od cigle, dok je krovna konstrukcija drvena sa četerovodnim krovom pokrivenim biber-crijepom. Raspored prozorskih otvora na objektu je potpuno simetričan i dimenzije svih otvora (60 cm) i razmak između njih (2,80 m) je identičan na svim stranama objekta. Na fasadama džamije se nalaze: sa sjeveroistočne strane četiri, odnosno sa jugozapadne strane tri pravougaona prozora, odnosno po dva prozora na ulaznom i mihrabskom zidu. Proporcije prozorskih otvora jasno ukazuju na vrijeme nastanka džamije. Sličan primjer bilo je moguće vidjeti kod Džamije Hadži Ali-bega Lafe u Mostaru prije njenog rušenja, gdje su prozorski otvori nakon intervencije u vrijeme austrougarske uprave poprimili oblik i proporciju prozora velikokladuške džamije.

Prozorski otvori na fasadama duboko su utisnuti u ravan zida i obostrano su naglašeni pilastrima na kojima leži stilizovan natprozornik u obliku prelomljenog luka. Sve ove dekoracije izvedene su u malteru, kao i ostale dekoracije, poput dekoracija na vijencu objekta i naizmjenično smaknutih uglovnika.

Fasada je u donjoj zoni obogaćena geometrijskim ornamentima – spiralnom dekoracijom širine 10 cm koja se proteže duž cijele fasade izuzev njenog ulaznog dijela sa trijemom i koja prati ritam prozorskih otvora. Taj ornament, kao i ostali dekorativni elementi džamije bojeni su tonom drugačijim od osnovne boje zida. U toku vođenja istražnog postupka za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, na osnovu sonde urađene na fasadi, ustanovljeno je da su profilisani dijelovi na fasadi bili boje terracote, što u potpunosti odgovara maniru objekta nastalih u razdoblju kada je velikokladuška džamija građena. Razvoj pseudomaurskog manira u građenju, koji se u sasvim svedenom obliku pojavljuje i na ovoj džamiji, zasnovan je na korištenju strukture i arhitektonskog jezika prisutnog u islamskoj arhitekturi na sjeveru Afrike. S obzirom da je cigla, ili još tačnije, zemlja, korištena vrlo često kao građevinski materijal u arhitekturi na tlu Bosne i Hercegovine, taj materijal se sugerije bojom, kao što se često bojenim pojasevima sugerije alternacija kamena i cigle na arhitekturi koja je uzor za razvoj tog historicističkog manira.

Takav pristup vidljiv je i danas na velikokladuškoj džamiji: cijela fasada džamije je raščlanjena plitkim horizontalnim linijama izvedenim u produžnom cementnom malteru, dok je glavni vijenac obogaćen jednostavnim frizom i pri vrhu izlazi iz ravni fasadnog zida za cca 10 cm. Ispod gornjeg vijenca se nalaze dekoracije u malteru koje predstavljaju stilizovane rebraste završetke džamija kakve se susreću u Egiptu i u područjima sjeverne Afrike, a koji su karakteristični za austrougarske objekte izgrađene s početka XX vijeka u našim krajevima. Džamija je imala dekorisan portal sa motivima osmokrake zvijezde, koji su poslije rata 1992.- 1995. godine skinuti.

Po podacima iz literature, a koji su navedeni u dijelu obrazloženja sa istorijskim podacima, džamija je u unutrašnjosti bila ukrašena levhama sa surama i kur'anskim stavicima.

Oko džamijskog harema je postavljena metalna ograda. U haremu je smješteno 19 uzglavnih nišana. Tu su postavljeni nišani, dok su pokojnici sahranjivani na drugim mjestima. U Krajini ove nišane nazivaju «nišani krajputaši» i nisu nikakva rijetkost, pogotovo u okolini Velike Kladuše. Ovi spomenici podizani su najčešće uz glavne saobraćajnice, što im samo ime govori. Na putu od Cazina prema Velikoj Kladuši ostalo je sačuvano nekoliko grupa, od kojih je najveća ona u Maloj Kladuši, a koja pripada porodici Kajtažović. Nišani iz harema Gradske džamije potiču iz vremena nakon gradnje objekta.

Ulaz u harem čini zidani portal sa lučnim otvorom i metalnom kapijom.

3. Dosadašnja zakonska zaštita:

Prostornim planom općine Velika Kladuša, 1986-2005. godine, Urbanističkim planom grada Velika Kladuša, kao i drugim planskim dokumentima od 1960. godine, Gradska džamija je utvrđena i evidentovana kao kulturno-istorijsko naslijeđe grada i opštine Velika Kladuša radi očuvanja njene autentičnosti.

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Više puta su vršene popravke i prepravke objekta. Upotreba modernih materijala vidljiva je na svim fasadnim platnima, gdje je umjesto originalnog sloja maltera korišten malter sa dodacima cementa i boja na bazi polimera. Izbor tona boje na fasadi takođe odražava površnost i nedostatak naučno-istraživačkog pristupa u toku restauratorskog zahvata, što je karakteristika restauratorskih zahvata u Bosni i Hercegovini sedamdesetih i osamdesetih godina XX vijeka, a posebno zahvata na vjerskim objektima iz austrougarskog perioda.

U cilju povećanja molitvenog prostora, kao i za potrebe uzimanja abdesta, na sjeverozapadnom, ulaznom dijelu, na sofama je skinut mušebak, prostor je zastakljen i smješten u plastični okvir bijele boje. Na lijevoj strani sofa se nalazi ulaz na ženski mahvil, dok je sa desne strane nova abdesthana.

Nakon rata 1992.-1995. godine izvršeno je pomjerenje spomenika krajputaša sa njihove originalne lokacije na prostor jugoistočne strane parcele, a s ciljem izgradnje nove abdesthane. Novi objekat abdesthane je započet uz jugozapadni dio parcele, dimenzija je 4,70x7,00 m.

Sa lijeve strane džamijskog dvorišta, gledano od glavnog ulaza u objekat, 2002. godine podignut je mramorni spomenik poginulim borcima Armije BiH.

Postoji opasnost da, ukoliko se nastavi sa intervencijama urađenim bez projekta i nadziranja službe zaštite, objekat izgubi svoju autentičnost. Ukoliko se izgradi pomenuta abdesthana, svojom visinom i izgledom će znatno ugroziti Gradsku džamiju i umanjiti njenu ambijentalnu vrijednost.

